

FRANSA'NIN MANDA İDARESİ ALTINDA SURIYE'NİN BÖLÜNMESİ VE ALEVİLER DEVLETİ*

Division of Syria Under the French Mandate Government and the Alawite State

Mahmut BOLAT**

Öz

I. Dünya Savaşı sonunda, Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak amacıyla Suriye'yi ele geçiren Fransa, burada hüküm sürmenin en kolay yolu olarak "böl-yönet" politikasını görmüş ve uygulamaya çalışmıştır. Bu politikası doğrultusunda da etnik, dinî ve mezhebî farklılıklara göre böldüğü Suriye'de, kendine bağlı olmak üzere, Lübnan Devleti, Dürzi Devleti ve Alevi Devleti ile Şam ve Halep Devletlerini kurmuş ve bu devletleri bölgedeki çıkarlarına ulaşmak için kullandığı birer araç haline dönüştürmüştür. Fransızların, bu politikaları doğrultusunda, özellikle kullandıkları topluluklardan biri de Alevi olarak nitelendirdikleri Nusayriiler olmuştur. Fransızların Suriye'deki manda yönetimi döneminde, "Aleviler Devleti" adıyla kendi devletlerine sahip olan Nusayriiler, Fransa'nın Suriye'deki manda yönetimine son vermesi ile 1946 yılında Suriye Devleti'ne bağlanmıştır.

Bu makalede; giriş kısmında Nusayriilik ve Nusayriilerin yoğun olarak yaşadıkları Lazkiye hakkında bilgi verilmiştir. "Fransızların Suriye'yi İşgaline Giden Süreç" başlığı altında, I. Dünya Savaşı'ndan itibaren Fransızların bölgeyi ellerine geçirmek adına gerçekleştirdiği faaliyetler ve bölgenin işgali işlenmiştir. "Fransız Mandası Altında Suriye'nin Etnik ve Dinî Olarak Bölünmesi ve Aleviler Devleti" başlığı altında ise bu topraklardaki manda yönetimleri süresince Fransızların uyguladığı politikalar ve buna karşı tepkiler ele alınmıştır. Özellikle de bu konuda kaleme alınmış yazılardan farklı olarak, "Aleviler Devleti" ve bu devlet ile ilgili gelişmeler, telif ve tetkik eserler, dönemin gazeteleri ve arşiv belgeleri kullanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aleviler Devleti, Fransa, Nusayri, Suriye

Abstract

France, which captured Syria to protect its interests in the Mediterranean and Middle East at the end of the World War I, endeavoured to implement the "divide and rule" policy as the easiest way of reigning over these territories. In line with that policy, they established Lebanon, Druse, Alawite, Damascus and Aleppo states in Syria, which they divided according to ethnic, religious and denominational differences and used these states as an instrument to attain their benefits in the region.

According to these policies, the French used especially the Nusayris, which were also called Alawi. The Nusayris which had their own state under the name of "Alawite State" during the mandate government of France in Syria, were connected to the Syrian State when France terminated the mandate government in Syria in 1946.

This paper gives information about being a Nusayri and the Latakia region where the Nusayris live intensely, in the introduction section. It discusses the operations performed by the French to capture the region as from the World War I and invasion of the region, under the title "The Process Leading to the French Occupation in Syria". The paper also discusses the policies implemented by the French throughout their mandate government in these territories and reactions to these policies, under the

* Makalenin Geliş Tarihi: 16.10.2019, Kabul Tarihi: 25.12.2019. DOI: 10.34189/hbv.93.005

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kırşehir, bolatmahmut@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2276-6018>

title “Ethnic and Religious Division of Syria under the French Mandate and the Alawite State”. As distinct from the articles written especially on this issue, the paper reviews the “Alawite State” and developments concerning this state using relevant works, compilations, newspapers and archive documents of the era.

Keywords: Alawite State, France, Nusayri, Syria

1. Giriş

Bu makalenin konusunu; Fransa'nın Suriye topraklarını elde etme mücadelesi, bu topraklardaki manda idaresi boyunca, özellikle bölgenin etkin toplulukları arasında uygulamış olduğu böl-yönet politikası ve bu politikada doğrultusunda kullandığı temel aktörlerden biri olan Nusayriler ve onlara kurdukları Aleviler Devleti ve bu devletle ilgili gelişmeler oluşturmaktadır. Makalenin kaleme alınmasındaki amaç ise; Fransızlar tarafından bu süreçte uygulanan politikaları ve özellikle Aleviler Devleti ile ilgili gelişmeleri ortaya koymak olmuştur. Makalenin yazımında kullanılan yöntem de şu şekilde belirlenmiştir: Makalenin temel konusunun insan unsurunu, Nusayriler oluşturduğu için öncelikle, Nusayri ismi ve kökeni ile Nusayrilerin yaşadıkları bölge hakkında kısaca bilgi verilme ihtiyacı duyulmuştur. Sonrasında, bu topraklardan beklentileri bağlamında Fransa'nın, I. Dünya Savaşı'ndan itibaren Suriye'yi ele geçirebilmek adına yaptığı mücadele ve Aleviler Devleti ekseninde Fransız mandası döneminde Suriye'nin etnik ve dinî olarak bölünmesi konusu ele alınmıştır.

Fransızların, ele geçirmek için büyük mücadele verdiği ve nihayetinde I. Dünya Savaşı sonunda emellerine ulaşarak işgal ettikleri Suriye topraklarında uygulayacakları yönetim tarzı, ülkeyi etnik ve dinî farklılıklara göre, bölgelere ayırarak yönetmekti. Bu bölgelerden birini oluşturan Lazkiye ve çevresini Fransızlar için önemli kılan nokta, diğer bölgelere göre burada daha yoğun olarak yaşayan Nusayriler olmuştur.

Nusayri ismi ve Nusayriliğin kökeni hakkında yapılan araştırmaların sonuçları, bu konuda bir fikir birliği olmadığını göstermektedir. Nusayri isminin Hz. Ali'nin yardımcısı Nusayr'dan veya Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı, Lazkiye bölgesindeki Nusayriye Dağları'ndan geldiğini savunan görüşe karşın, bu ismin Arapça Hristiyan anlamında kullanılan “Nasrani” teriminden türetildiğine dair görüşte mevcuttur (Üzüm, 2007: 270).

Nusayri isminin Nasrani teriminden türetildiği doğrultusunda görüş belirten Ernest Renan, Nusayrilerin bir zamanlar Hristiyan olduklarını ve Nusayri teriminin anlamının da küçük Hristiyan olduğunu ifade etmektedir (BCA, 490.01.584.17.2). Aslında Renan gibi Batılıların bu tür iddialarındaki asıl amaç, kendi çıkarlarına hizmet edecek bir dinî bir azınlık oluşturmak çabası olmuştur (Palabıyık, 2010: 26). Bu doğrultuda, İslamiyet'in farklı bir yorumunu benimsemiş olan Nusayriler, emperyalist ülkeler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri hedef kitlelerden biri olmuştur (Beşe-Tozlu, 2011: 218).

Nusayrilerin etnik kökeni konusunda araştırmalar yapan Nusayri yazar, Muhammed Emin Galip et-Tavil, Nusayrilerin etnik kökeni; Gassaniler, Kahtaniler,

Tenuhiler, Meharizeler, Mudariler, Adnaniler ve hatta Fenikeliler, Çerkezler ile Türklerin bir bölümüne dayandırmaktadır (Bağı-Karahasanoğlu, 2015: 49).

Bu konudaki bir başka görüş ise Nusayriilerin, Haçlı Seferleri sırasında bu bölgeye gelen Franklarla, Nusayriilerin birleşmesi ile ortaya çıkan melez bir toplum olduğunu bu topluluğun fiziki görünüş ve kullandıkları aile isimlerini örnek göstererek savunmaktadır (BCA, 490.01.584.17.2).

Bu yöndeki iddia, dönemin Kurun Gazetesinde de ele alınmıştır. Bu habere göre; bu iddiada bulunan Fransızlar Nusayriileri, 11. yüzyılda bu topraklara gelen ve burada 170 yıl kalan Ehlisalip ile yerli halkın çocukları olarak tanımlamaktadır. Onlara göre, Nusayriilerin fiziki yapıları, bölge insanına göre farklıdır ve dini inançları da İslamiyet ile Hristiyanlık arasındadır. Fransızların bu iddiasını, o dönemde Antakyalı genç bir öğretmen olan Faik Türkmen yaptığı araştırmalar ile çürütmeye çalışmıştır. Türkmen, Fransızların bu görüşüne karşı onların Millî Kütüphanesinde bulunduğu bir eseri kaynak göstererek Nusayriilerin, Ehlisalip seferlerinden öncede var olduklarını iddia etmiştir. Söz konusu eser, 9. yüzyıla ait bir Dürzi yazma eserdir ve Nusayriilerin o dönemde bölgede var olduklarını kaydetmiştir (Kurun, 17 Mart 1938: 1,4). Keza bu durumu ispatlayan bir diğer görüş de Yunan tarihçi Strabon'a aittir. Strabon, M.S. 1. yüzyılda Nusayriilerin, Fenikelilere karşı bağımsız bir halde yaşadıklarını nakletmektedir (BCA, 490.01.584.17.2).

Bu konuda genel kabul gören görüşe göre ise Nusayri adı, bu fırkanın kurucusu olarak kabul edilen Ebu Şuayb Muhammed bin Nusayr en-Nemiri'den gelmektedir. Ebu Şuayb Muhammed bin Nusayr en-Nemiri'nin açtığı yolu takip edenler, onun adına ithafen Nusayri olarak anılmışlardır. Bu durumu, Nusayriliğin kutsal metni sayılan ve Hamdan el-Hasibi tarafından yazılan Kitabü'l Mecmu ve birçok Şii tarihçinin eserlerinin de aralarında olduğu, çok sayıda kaynak doğrulamaktadır. Bu kaynaklarda Nusayriilerin, Nemiriyye olarak da adlandırıldığı görülmekle birlikte daha yaygın olarak kullanılan isim Nusayri olmuştur (BCA, 490.01.584.17.2; Bağı-Karahasanoğlu, 2015: 49; Üzüm, 2007: 270-271).

Bu doğrultuda Nusayrilik muhtemelen 9. yüzyılda Basra'da ortaya çıkmış (Üzüm, 2007: 271; Bağı-Karahasanoğlu, 2015: 50) olmakla birlikte, bu fırkaya mensup insanlar, 11. yüzyılın ortalarından itibaren daha çok Suriye ile Adana ve Mersin'e uzanan coğrafyada varlığını sürdürmüştür. Bu dönemden Osmanlı hâkimiyetine kadar geçen süreç içerisinde; Haçlı, Eyyubi, Memlük hâkimiyetine giren Nusayri bölgeleri (Üzüm, 2007: 271), Yavuz Sultan Selim'in 1516'daki Suriye seferi sonrası Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir. Nusayriilerin yoğun olarak yaşadığı Lazkiye ise, Osmanlı hâkimiyetinin ilk zamanlarda Trablusşam eyaletine bağlı olarak, sancak merkezi haline getirilmiş, 19. yüzyılda Şam eyaletine bağlanmıştır. Bu yüzyılın ikinci yarısında ise 1864'teki Vilayet Nizamnamesi ile birlikte kurulan Suriye Vilayetinin, Trablus sancağına bağlı bir kazaya dönüştürülmüştür. 1880'de üç kazadan oluşan bir sancağın merkezi olan Lazkiye'nin, 19. yüzyılın ikinci yarısında Beyrut'un bir liman

şehri olarak hızla gelişimi, önemini azaltmış ve 1887'de Beyrut'un vilayet haline getirilmesi ile sancak olarak buraya bağlanmıştır. Bu statü Osmanlı döneminin sonuna kadar devam etmiştir (Buzpınar, 2003: 117-118).

Bu dönemde, dört kaza ve dört nahiyeden oluşan Lazkiye sancağı, 147.694 kişilik toplam nüfusa sahipti ve bu nüfusun 51.259'u Lazkiye kazasının merkezinde yaşamaktaydı. Merkez nüfusunun 25.938'i Sünnî, 20.796'sı Nusayri ve 4525'i Hristiyan'dı ve Lazkiye, bölgenin en kalabalık Nusayri nüfusuna sahip olan şehri konumundaydı. Esasen Lazkiye'nin bu demografik yapısı, Fransızların buraya olan ilgisinin temel sebebinin oluşturmaktaydı (Üzüm, 2007: 271; Buzpınar, 2003: 118).

Gerek stratejik konumu gerekse de demografik yapısı nedeniyle emperyalist ülkelerin dikkatini çeken şehir, I. Dünya Savaşı'nın sonlarında Ekim 1918'de önce İngilizler tarafından işgal edilmiş, sonrasında İngiltere ve Fransa arasında 1919 yılında yapılan Suriye İtilafnamesi ile tamamen Fransız hâkimiyeti altına girmiştir.

2. Fransızların Suriye'yi İşgaline Giden Süreç

İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti topraklarından, kendi çıkarları doğrultusunda istedikleri bölgelerin paylaşımına dair anlaşmalar imzalamışlardı. Bu anlaşmalarda, İtilaf Devletleri'nin Arap müttefiklerinin istekleri dikkate alınmamış ve sadece ittifakın Avrupalı üyelerinin istekleri yerine getirilmeye çalışılmıştı. Bu anlaşmaların yapılmasındaki temel amaç; savaş sonrasında müttefikler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları önceden bir çözüme kavuşturmak ve ittifakı ayakta tutmaktır. Bu da ittifakın üyelerine, bu yaptıkları gizli anlaşmalar ile önceden toprak dağıtımını yapılarak sağlanmaya çalışılmıştı (Cleveland, 2008: 181).

Bu noktada, müttefikler arasındaki en önemli konulardan biri, Fransa'nın Suriye toprakları üzerindeki emellerinin, İngiltere ile Fransa arasında sürekli bir gerilim yaratmasıydı. Fransa I. Dünya Savaşı'nda, Batı'da gerçekleşen savaşların ağır yükü altında, Ortadoğu'daki çıkarlarını doğrudan koruyamamakta ve bunun yanında, bölgede giderek artan İngiltere'nin askerî varlığından da endişe etmekteydi. Fransa'nın bu noktadaki endişelerini gidermek ve bölge üzerinde olası bir İngiliz-Fransız çatışmasını önlemek adına iki devlet arasında bir anlaşma yapılması planlanmıştır. Bu doğrultuda iki devlet, savaş sonrası Ortadoğu'nun durumunu belirlemek amacıyla, 1915 yılının sonunda Londra'da bir araya gelmişlerdir. Fransa, müzakereleri yürütmek için François Georges Picot'u görevlendirmiştir. Picot, en son Beyrut başkonsolosluğu görevinde bulunmuştu ve Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki tarihi misyonu konusunda lafını sakınmayan birisi olarak bilinmekteydi. Picot, Fransız idaresi altında, çok geniş toprakları içine alan, bir birleşik Suriye hayal etmekteydi ve bu topraklara Filistin, İskenderiye ve Hayfa'nın limanları, Osmanlı toprağı olan Musul ve Toros Dağlarından Mısır sınırına kadar uzanan toprakların yanı sıra Şam, Halep ve Beyrut da dâhildi. Bu düşünce İngilizleri tedirgin etmiş olmakla birlikte yoğun bir diplomasi trafiği sonucu İngiltere adına müzakereleri yürüten Sir Mark Sykes, bir uzlaşma koparmayı başarmıştır. Buna göre; Fransa, Lübnan ve Suriye sınırları üzerinde doğrudan yönetim hakkına

sahip olurken, İngiltere ise Güney Mezopotamya ile Hayfa ve Akka'nın da içinde bulunduğu topraklar üzerinde haklar elde etmiştir. Ayrıca, Filistin ve kutsal topraklar üzerinde ise uluslararası yönetimin oluşturulması ve bu konuyla ilgili detayların savaş sonrasında konuşulması kararlaştırılmıştır. İngiltere ve Fransa, bu anlaşma ile paylaştıkları toprakların arasında kalan geniş bölgede oluşturulacak, Arap Devletini ya da Arap Devletleri Konfederasyonunu tanıyıp, korumayı da kararlaştırmışlardır (Meyer-Bryson, 2016: 164-165; Cleveland, 2008: 182). Fakat kurulması düşünülen bu devlet veya devletler konfederasyonunun, Arapların beklentisinin aksine bağımsız değil, kendilerine bağlı olarak kurulmasını öngörmüşlerdi.

İngiltere ve Fransa adına bu görüşmeleri yürüten İngiltere dışişleri bakanlığı müsteşarı Sir Mark Sykes ve Fransa'nın Beyrut eski konsolosu François Georges Picot'un adlarına ithafen, Sykes-Picot olarak adlandırılan bu anlaşma ile Ortadoğu'nun savaş sonrasındaki durumu, bu şekilde belirlenmişti. Fakat bu anlaşma ile İngilizler, Mekke Şerifi Hüseyin'e verdikleri sözleri kendi çıkarları doğrultusunda ihlal etmişlerdi. Oysaki I. Dünya Savaşı'nın başından itibaren İngilizlerin, Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik ettikleri Şerif Hüseyin, İngiltere'ye askerî işbirliği teklifinde bulunmuş, karşılığında da bütün Arabistan yarımadasını içine alacak şekilde, kendi idaresine bırakılacak bağımsız bir Arap devleti kurulmasını ve Halifeliğin Türklerden alınarak kendilerine verilmesini istemişti. İngiltere, bu öneri karşısında Arapların bağımsızlığını destekleyeceği ve Halifeliğe Arap ırkından birinin getirilmesi için de çalışacağı teminatını vermişti. Araplar da bunun karşılığında, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, İngiltere'nin Basra ve Bağdat vilayetlerindeki özel durumunu tanıyacaktı. Gelişmeler bu şekilde cereyan ederken İngiltere, Şerif Hüseyin'in en büyük rakibi olan Necid Emiri İbn Suud ile de gizli bir antlaşma imzalamış ve Şerif Hüseyin'e vaat ettiği Necid topraklarında ve Basra körfezi kıyılarında (Kuveyt hariç olmak üzere), İbn Suud'un bağımsızlığını tanımayı taahhüt ederek ikili bir politika uygulamaktaydı. İngiltere'nin bu ikili politikasından habersiz olan Şerif Hüseyin, İngiltere ve Fransa arasındaki ittifakını bozmamak için Suriye ve Lübnan üzerindeki isteklerinin çözümünü, savaştan sonraya ertelediğini bildirmişti. Bu arada Fransa ile İngiltere arasında yapılan anlaşmaya Rusya'nın itirazı sonucu, anlaşma üzerinde düzenlemeler yapılmış ve 26 Nisan 1916'da Fransa ile Rusya arasında anlaşmanın imzalanması ve Rusya'nın da onayının alınması ile 16 Mayıs 1916'da "Sykes-Picot Antlaşması" resmîyet kazanmıştır (Küçük, 2010: 205).

Fransızlar siyasi, stratejik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda elde etmek için büyük gayret sarf ettikleri Suriye üzerindeki emellerini; dinî, ekonomik ve stratejik olmak üzere üç temel nedene dayandırmaktaydı. Levant adını verdikleri Suriye'deki manda idaresine giren topraklarda, özellikle de Lübnan Dağı civarında yaşayan Katolik Hristiyan Marunilerin koruyuculuğunu üstlenmiş olan Fransa, bölgede uzun bir geçmişi olan din ve eğitim faaliyetlerine devam etmeyi bir görev saymaktaydı ve bu durum da Fransa açısından müdahalenin dinî nedenini oluşturmaktaydı. Ekonomik nedenlerin bir kısmını, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, Fransız

şirketlerinin demiryollarına, liman tesislerine ve ticarete yaptığı çok büyük yatırımlar oluşturmaktaydı. Stratejik nedenlere bakıldığında ise Fransa'nın, Ortadoğu'da İngiliz etkisine karşı bir denge kurmaya ihtiyacı vardı ve Fransa'da imparatorluk yanlısı çevrelerde Fransa'nın, Kuzey Afrika yanında, Suriye bölgesinde bir yer elde edemediği takdirde, gerçek bir Akdeniz devleti olamayacağı inancı bulunmaktaydı. Bütün bu gerekçeler, Fransa'nın Suriye üzerindeki ısrarının nedenlerini ve bahanesini oluşturmaktaydı (Cleveland, 2008: 243-244).

Esasen Fransa ve İngiltere, Ortadoğu'daki çıkarlarını gerçekleştirmek için buradaki toplulukları ve etkin kişileri bir araç olarak kullanmışlardır. Bu sistemin altyapısı, I. Dünya Savaşı sırasında kurulmuş ve çıkarları doğrultusunda kullandıkları kişilerden birisi de Mekke Şerifi Hüseyin olmuştur. Şerif Hüseyin, Arap yarımadasındaki Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerini, ister kendi çıkarları doğrultusunda yapmış olsun, isterse de Arapların geleceği için yaptığını düşünsün, aslında bu eylemleri ile İngiliz ve Fransızların çıkarlarına hizmet etmiştir.

Şerif Hüseyin, İngiliz ve Fransızlar tarafından çıkarları doğrultusunda fiilen kullanılmakla kalmamış, aynı zamanda propagandalarına da alet olmuştur. Örneğin; I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin bölgede yaşayan unsurları, Osmanlı Devleti'nin aleyhine harekete geçirmek için gerçekleştirdikleri propagandalar doğrultusunda, Şerif Hüseyin'in Arap Yarımadasında bağımsızlık ilan ettiğine dair yaydıkları haberler, Osmanlı Devleti Başkumandanlık Vekâleti tarafından yalanlanmıştı (1 Eylül 1916). Ayrıca belirtmek gerekir ki, o dönemde bu propagandalara rağmen, Hicaz'da ortaya çıkan olaylarda, birçok Arap ve Dürzi bey ve şeyhi, Osmanlı Devleti'ne sadakat göstermiş ve bu kişiler, devlet nişanı verilerek taltif edilmişlerdi (14 Ekim 1916) (Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi II, 2013: 43, 60).

Yine bu gelişmelerden önce olmak üzere, Şam'da Osmanlı Devleti'ne karşı kurulan İhtilal Komitesinin üyelerinden olup, Şerif Hüseyin ile ilişkisi tespit edilen Ömer Rafi adındaki kişinin, Trablus'a firar ederek, burada kendisine taraftar bulmaya çalıştığı anlaşılmış ve burada Beyrut Valisi Azmi Bey tarafından tutuklanmıştır. Bu tutuklama hadisesi dolayısıyla görüşlerini belirten Azmi Bey'in tespitlerine göre; Şerif Hüseyin, Lazkiye'deki Nusayri aşiretlerle görüşmekte ve onları da Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etmekteydi. Azmi Bey, Nusayri aşiretlerini böyle bir hareketten uzak tutmak için bir öneride bulunmuştur. Buna göre; Nusayri şeyhlerinin taltif edilmesi ve hatta bunlara kıymetli hediyeler verilmesi ile Şerif Hüseyin önderliğinde yapılan propagandalar etkisizleştirilebilecekti (12 Ağustos 1916) (BOA, DH.EUM.4.Şb./7-39).

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti açısından savaş, hemen hemen bütün cephelerde statik bir hal almakla birlikte, Suriye ve Filistin cephelerinde olanca hızıyla sürmekteydi. Bu cephede, General Allenby komutasındaki İngiliz ordusu ile birlikte Şerif Hüseyin'in oğlu olan Faysal komutasındaki Arap ordusu, Türk ordularına karşı 19 Eylül 1918'de bir genel taarruz

başlatmışlardı. Bu taarruz sonucu, Türk ordularını yenilgiye uğratmış ve Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye'yi ele geçirmişlerdir (Kemal, 2010: 369). Nitekim 1 Ekim 1918 tarihinde, Suriye Valisi Tahsin Bey, Dâhiliye Vekâletine gönderdiği telgrafta, Şam'ın Şerif Hüseyin ve İngilizler tarafından işgal edildiğini bildirmiştir (Osmanlı Belgelerinde Suriye, 2013: 429). Bu işgallerden sonra Anadolu'ya yönelen İngiliz ve Arap ordularının ilerleyişini, Halep'in kuzeyinde durdurmayı başaran kişi, 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki 7. Ordu, 26 Ekim 1918'de Halep'in kuzeyinde Haritan'da, Osmanlı Devleti açısından I. Dünya Savaşı'nın son muharebesini yaparken, Osmanlı Devleti'nin görevlendirdiği mütareke heyeti de aynı gün ateşkes görüşmeleri için Limni Adası'nın Mondros Limanı'na ulaşmış bulunuyordu (Kemal, 2010: 369). Görüşmeler sonucu, 30 Ekim 1918'de yapılan Mondros Mütarekesi sonrasında da bölgede devam eden İtilaf Devletleri işgalleri, bu defa Mütarekeye dayanarak gerçekleştirilmişti. Mütareke öncesi ve sonrası gerçekleştirilen işgallerle, İngilizlerin hâkimiyetine giren bölgedeki topraklar daha sonra, Sykes-Picot Antlaşması'na uygun olarak, İngiltere ve Fransa arasında yapılan "Suriye İtilafnamesi" uyarınca Fransa'ya bırakılacaktır.

I. Dünya Savaşı sonrasında, temellerinden bozulmuş olan Avrupa düzenini yeniden sağlamak adına, 1919 yılının Ocak ayında Paris'te bir kongre toplanması kararı alınmıştı. Bu konferans sırasında yenik devletlerle yapılacak olan anlaşmalar kararlaştırılmış olmakla birlikte, İtilaf Devletleri'nin yoğun tartışmalarına sahne olan Ortadoğu meselesi, daha fazla müzakere gerektirmiştir. 1920 yılının Nisan ayındaki San Remo Konferansı'na kadar devam eden görüşmeler sonunda, Ortadoğu topraklarının geleceği konusunda fikir birliğine varılabilmektedir. San Remo Konferansı'nda alınan kararlara göre ve aslında daha önce Fransa ve İngiltere'nin bu topraklar için aralarında yaptıkları anlaşmaya uygun olarak, Arap eyaletleri "manda" adı verilen birimlere bölünmüş ve Osmanlı yönetiminden alınarak İngiltere ile Fransa'nın koruyuculuğuna bırakılmıştır. Buna göre Suriye bölgesi de Fransızların payına düşmüştür (Cleveland, 2008: 183, 185).

San Remo kararları, Suriye'de tepki ve şaşkınlıkla karşılanmıştır. Hükûmetteki Arap milliyetçi blok, Faysal'ı müttefik devletlere karşı meydan okumaya davet ederken, daha ihtiyatlı olan kişiler ise hem Fransız isteklerini tatmin edecek hem de Suriye krallığını devam ettirecek bir uzlaşma yolu aranması tavsiyesinde bulunmuşlardır. Kimi dinleyeceğini bilemeyen Faysal, Beyrut'ta bulunan Fransız komutanı General Gouraud'la pazarlığa girmeye çalışmış ancak bu noktada karar alabilecek bir yetkiye sahip olmayan Gouraud, böyle bir anlaşmaya yanaşmamış ve birliklerine Suriye üzerine yürüme emri vermiştir. "Meyselun Savaşı" adı verilen savaş sonucu Faysal'ın kurduğunu ilan ettiği, Arap Devleti'nin ordusu yenilgiye uğratılmıştır. Bu yenilgi sonucu, Faysal'ın bağımsız Arap Devleti, kuruluşundan yaklaşık beş ay sonra ortadan kalkmış ve bu durum da Suriye'de, Fransızların konumu daha da güçlendirilmiştir (Köylü, 2017: 35; Cleveland, 2008: 186-187).

Milletler Cemiyeti yasasının 22. maddesinde belirtilen ve 28 Haziran 1919'da kurulan "Mandat" sistemine dayanılarak, 25 Nisan 1920 tarihinde San Remo'da, Suriye ve onun bir parçası sayılan Lübnan'ın, Fransa'nın manda idaresine bırakılması kararının (Pehlivanlı vd, 2001: 33) ardından, Suriye'de yönetimi ele alan Fransa, bu gelişmeler sonrası, bölgesel bir federasyonun yanı sıra dinî azınlıkların belli ölçüde özyönetimine imkân tanıdığı manda bölgesinde, önce kendisine bağlı birkaç devlet kurmuştur. Buna göre, Fransa'nın mandası altındaki bölgenin tamamı; Etat de Grand Liban (Büyük Lübnan Devleti), Etat des Alaouites (Aleviler Devleti), Etat de la Montagne Druze (Dürzi Devleti), Etat d'Alep (Halep Devleti) ve Etat de Damas (Şam Devleti) şeklinde bölünmüştür. Ayrıca Halep Devleti içinde bulunan İskenderun Sancağına özerklik verilmiştir. Böylece Aleviler Devleti ve ayrıca bir ölçüde İskenderun Sancağı ile Nusayrilerin, Dürzi Devleti ile Dürzilerin ve Lübnan Devleti ile de Hristiyanların kendi devletleri olmuştur (Schmidinger, 2016: 56-57).

Bu politikası ile Fransa, bölgeden beklentilerini sağlamak adına, Suriye içinde var olan dinî, etnik ve hatta mezhebî farklılıkları vurgulayarak bir böl-yönet politikası uygulamış ve sonuçta bölgede kendi hâkimiyetini peçinleyecek bölgesel, dinî ve etnik parçalanmayı başarmıştır (Cleveland, 2008: 244-245).

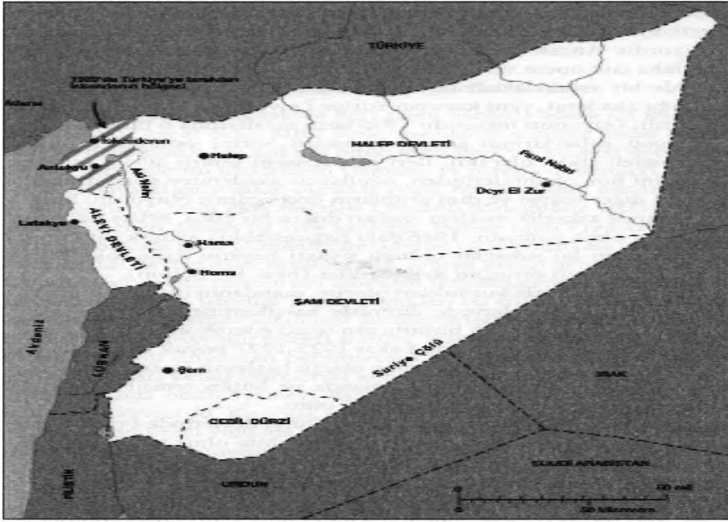
3. Fransız Manda İdaresi Altında Suriye'de Yaşanan Gelişmeler ve Aleviler Devleti

Fransa'nın Suriye topraklarını işgalinin hemen akabinde Nusayriler, bağımsızlıkları için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bağımsızlık taleplerini de farklı kabilelerini temsil eden 73 Nusayri lideri vasıtasıyla, 1919 yılının sonlarına doğru Fransız yüksek komiseri General Gouraud'a bir telgraf göndererek iletmış ve bağımsız Nusayri birliğinin kurulmasını istemişlerdi (Şen, 2004: 90).

Bu istek etkili olmuş mudur bilinmez ama Fransızlar 1920'de Lazkiye, Tartus ve Cebeliensariye'den oluşan bölgede Aleviler Devleti adı altında bir idari birim kurmuş ve bu dönemden itibaren de Nusayriler için Alevi tabirini kullanmaya başlamışlardır (Buzpınar, 2003: 118; Darkot, 1993: 24). Nusayrilerin, Alevi olarak adlandırılması Fransızların, siyasi tutumları doğrultusunda yaptıkları bir genelleme olarak değerlendirilmelidir (Çatlı, 2018: 46).

Fransızların bu nitelendirmesi, ayrı şeyler olmasına rağmen, Nusayrilik ve Aleviliğin aynı inanç sistemiymiş gibi algılanmasına ve kabul görmesine yol açmıştır.

Fransızlar, Nusayriler gibi Suriye topraklarındaki diğer etnik ve dinî gruplara, sözde devletlerini kurmakla birlikte, bu devletlerin yerel halkının, siyasal sorumluluk ve idari deneyim elde etmesini engeller bir yönetim politikası benimsemişlerdir. Suriye'deki Fransız yüksek komiserliğine bağlı olarak kurulan bu devletlerde, üst düzey bürokratik mevkiiler hep Fransızlara verilmiş ve bu görevlilerin yanında, yerel Suriyeli vali ve bölge komiserleri varsa da bunlara bağımsız karar verme yetkisi tanınmamıştır. Ayrıca, her Suriyeli yetkilinin başında en küçük ayrıntılar üzerinde bile veto hakkı olan bir Fransız danışman da bulunmaktaydı (Cleveland, 2008: 247-248).

Harita 1. Fransız mandası altında etnik ve dini olarak bölünen Suriye haritası, 1920-1923 (Cleveland, 2008: 247)

Fransa mandası altındaki Suriye’de ayrı ayrı oluşturulan bu siyasal birimler, Suriye millî kimliğinin gelişmesini engellemek üzere tasarlanmıştır. Bu şekilde bölünme, etnik ve dinî azınlığa ayrıcalıklar verilmesi ve hatta devletler kurulması, birleşik Suriye düşüncesine vurulan bir darbeydi. Fransızlar bununla da yetinmeyip bu ayrılığı körükleyecek faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Örneğin; Aleviler Devleti’ni kurdukları Lazkiye’deki Nusayrilere; “Siz ne Türk ne Arap ve ne de Müslümansınız, sizler Ehlisalip bakayası olduğunuzdan Türkler ve Araplar sizlere fena muamele yapmaktadır.” şeklindeki propagandaları ile Nusayrileri diğer topluluklara karşı kışkırtmışlardır (Sökmen, 1992: 97). Daha sonraları, Fransızların Nusayrileri, diğer Suriyeli topluluklardan ayırmak için uyguladığı; “Siz ne Türksünüz ne Arap ve ne de Müslüman, siz Ehlisalip bakayasısınız.” şeklindeki bu politikadan sonuç alınmadığından, Fransızlar bu defa da Nusayrileri, Alevi ya da Arap Alevi olarak adlandırarak diğer topluluklardan ayırmaya çalışmışlardır.

Fransızların, tarihî niteliği bulunan Nusayri ismini kaldırarak bunun yerine Alevi ismini kullanmaya başlamaları esasen, Nusayri isminden, kendilerine karşı yapılan baskıdan dolayı rahatsız olan Nusayri toplumu tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Nusayriler, Alevi olarak nitelendirilmeleriyle, bu baskıdan kurtulabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu sebeple de Nusayri yazarlarından birçoğu bu ismi hemen benimsemiş ve örneğin, Muhammed Emin Galip et-Tavil ve Haşim Osman yazdıkları eserlerde Nusayri ismi yerine Alevi ismini kullanmayı tercih etmişlerdir (Bağı-Karahasanoğlu, 2015: 51).

Bununla birlikte, Nusayrileri diğer Alevi topluluklardan ayırmak için yerel olarak Fellah ve yaygın bir isimlendirme ile Arap Alevi'si tabiri de kullanılmıştır ki Nusayrilerin de bu Arap Alevi'si tabirini, hem Araplıklarını hem de Aleviliklerini vurgulamak için kullandıkları görülmektedir (Palabıyık, 2010: 21).

Fransa'nın Suriye'yi işgaline kadar bölgede ön planda olmayan Nusayrilik ve Nusayriler, Fransızların, Suriye'yi bölerek yönetme politikaları ile birlikte popülerlik kazanmıştır. Fransızların, Suriye'de uyguladıkları "böl-yönet" politikası, etnik ve dinî ve hatta mezhebî farklılıkları hedef almaktaydı ve bu politikaya uygun olarak Maruniler ve Dürziler gibi kullanabilecekleri temel topluluklardan birisinin de Nusayriler olması onlara bu popüleriteyi sağlayan temel etken olmuştur.

Fransızlar bu şekilde, Nusayrileri diğer topluluklardan ayırmış ve onlara, ancak kendi yanlarında olmaları halinde bölgede var olabilecekleri bilincini vermişlerdir. Doğal olarak Fransızlar bu politikayı bölgede yaşayan diğer topluluklara da uygulamış ve bu topluluklar bir süre sonra, Fransızların kendilerine verdiği bu sözde destek karşılığında, onların bölgedeki çıkarlarına hizmet eden bir araç pozisyonuna düşmüşlerdir.

Fransızların bu politikalarında başarılı olduklarına dair bir örnek, Hatay'daki Fransız işgaline karşı direniş gösteren Antakya Müfrezesi Kumandanı Nuri Aydın Konuralp tarafından kaydedilmiştir. Konuralp anılarında; Lazkiye'nin Sahyun ilçesinde oturan Sünni Araplarla, sahil kısmında oturan komşuları Nusayriler arasında, Fransızlar tarafından nifak ve fesat sokulduğunu ve bu nifak ve fesat yüzünden yıllar yılı sürdürdükleri dostlukları bozulan ve silahlı çatışmaya giren bu iki topluluktan Nusayrilerin, Fransızlar tarafından silahlandırıldığını ve desteklendiğini, bu yüzden de Sünni Arapların evlerini terk ederek Cıs-r-i Şugur'a gitmek zorunda kaldığını aktarmaktadır (Konuralp, 1970: 46).

Fransızlar, Suriye topraklarında yaşayan, etnik ve dinî grupların, kendilerine tehdit oluşturabilecek bir konuma gelmesini engelleyerek, gücün gücü dengelediği bir sistem kurmuşlardır. Tabi bu arada, bazı grupları özellikle destekleyerek bu grupları, diğer güçlü bir grubun veya grupların bastırılmasında, özellikle Arap milliyetçiliğinin törpülenmesinde kullanmışlardır. Örneğin Nusayrileri, 1921'de kurulan ve yerel bir askerî güç olan "Troupes Speciales du Levant"ı alarak hem onları hem de bu askerî birliğe aldıkları diğer Arap olmayan unsurları, kendilerine tehdit oluşturabilecek diğer topluluklara, özellikle Sünni Araplara karşı bir askerî güç olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu yerel askerî güçler etnik köken olarak Arap olmadıklarından, Arap milliyetçiliğinden de uzaktılar. Bu şekilde Arap milliyetçilerinin ayaklanmalarını, bir araç haline dönüştürdükleri bu azınlık güçleri ile bastırmayı hedeflemişlerdir. Yine bu şekilde, Suriye milliyetçiliği düşüncesinin azınlıkların yaşadığı bölgelere sıçramasını önlemeyi ve Suriye'de bulunan etnik ve dinî toplulukları birbirine bağlayan rabitaları yok ederek, bir Suriye birliği fikrinin ortaya çıkmasını engellemeye çalışmış ve bu şekilde Fransa'nın bölgedeki hâkimiyetini sürekli hale getirmeyi tasarlamışlardır.

Fransa, Suriye'nin kendi manda idaresine verildiği ilk zamanlardan itibaren, gerek Suriye gerekse de Lübnan'da hâkimiyetini sürekli kılmak adına sert politikalar uygulamıştı. Basın denetim altındaydı ve milliyetçi hareketler anında bastırılıyordu. Her iki ülke için de üç yıl içerisinde bir anayasa sözü verilmiş olmakla birlikte, Suriye'de bağımsız bir devletin kurulması mümkün değildi. Bunun temel nedeni; Fransız ordusunun bölgenin stratejik denetimini vazgeçilmez olarak görmesiydi. Fransız siyasetçiler de verilecek ödünlerin Fransa'nın Kuzey Afrika sömürgeleri üzerindeki olası etkilerinden kaygılanmaktaydılar. Buna karşılık Suriyeliler, özellikle de eğitilmiş kesim, hemen bağımsızlık talep etmişlerdir. Bu kesimin büyük bir kısmı, daha da ileri giderek bağımsız Suriye Devleti'nin Filistin'i ve Ürdün'ü de kapsamaması gerektiğinde ısrar etmişlerdir (Mansfield, 2012: 289-290).

Yine Fransızların bölgede bu doğrultuda uyguladıkları politikalarından birisi de etnik ve dinî olarak böldükleri bölgelerdeki demografik yapıyı bozarak buradaki asli unsurları etkisizleştirmeye yönelik olmuştur.

Örneğin; 1921'de ciddi bir Türk çoğunluğu bulunan Bayır ve Bucak nahiyelerini Lazkiye'deki Nusayri bölgesine bağlamaları, Fransızların bu türden uygulamalarının bir göstergesidir (Cumhuriyet, 13 Mart 1937: 1). Toplam nüfusu 28.000 olan Bayır-Bucak bölgesinin bu nüfusunun 21.131'ini Türkler oluştururken, bölgedeki toplam nüfusları 1.000 civarında olan bir Ermeni ve bir de Sünni Arap köyünün dışındaki nüfusu da Nusayriiler oluşturmaktaydı (Cumhuriyet, 14 Mart 1937: 7). Türk çoğunluğu bulunduğu için muhtar ve millî bir yönetime sahip olması gerekirken Aleviler Devleti'ne bağlanan Bayır-Bucak bölgesi üzerinde yapılan uygulamaya benzer olarak, Kilis ve Antep'in güneyindeki Türk bölgeleri de Halep Devletine bağlanmıştı. Yine, bu gelişmelerden birkaç ay evvel Fransız yüksek komiseri General Gouraud, İskenderun'da verdiği bir beyanatında İskenderun Sancağı'nın da Halep Devleti'ne bağlanması gerektiğini açıklamıştır (Hatipoğlu, 2011: 213). Bu Türk bölgelerini, Alevî ve Halep Devletlerine bağlayan Fransızlar bununla da yetinmemiş, bazı bedevî aşiretleri de Aleviler Devleti'ne bağlanan Bayır ve Bucak nahiyelerinde iskân ederek, bu nahiyelerin nüfusundaki Türk çoğunluğu oranını azaltmaya çalışmışlardır (hatta bu bedevî aşiretlere yerlerini değiştirmeleri karşılığında tazminat ödemişlerdir) (Akşam, 17 Mart 1937: 1, 4; Ulus, 17 Mart 1937: 6). Ayrıca Fransızların yönlendirmesiyle Şam'dan gelen "Vatani Partisi"ne mensup bazı kişiler Bayır, Bucak ve Hazne nahiyeleri halkını, Türkler aleyhine kışkırtmak amacıyla propagandaya girişmişlerdir (Cumhuriyet, 17 Mart 1937: 1, 7; Ulus, 17 Mart 1937: 1, 6). Böylece Türkleri bu devletler içerisinde azınlık pozisyonuna düşüren Fransızlar, yine bu politika ile Türk bölgeleri arasındaki bağlantıyı keserek, Türklerin etkinliğini azaltmayı hedeflemişlerdir.

Bu gelişmelerden önce ve daha önce de belirtildiği üzere, Suriye'deki Fransız yüksek komiseri General Gouraud vasıtasıyla, 31 Ağustos 1920'de ve 319 sayılı kararla Aleviler Devleti kurulmuştu. Merkezi Lazkiye olan Aleviler Devleti'nin kurulduğu topraklarda, Nusayriilerin yoğun bir şekilde yaşamasından dolayı Fransızlar bu devlete

Nusayrileri isimlendirdikleri şekliyle, bir Alevi kimliği kazandırmaya çalışmışlardır. İdari açıdan Aleviler Devleti, Lazkiye ve Tartus olmak üzere iki sancağa bölünmüştür. Lazkiye Sancağı, Sihyun ve Cebele olmak üzere iki kazaya ayrılırken, Tartus Sancağı ise Tartus, Safita, Merkab, Tel-Kala ve Ümraniye olmak üzere beş kazaya bölünmüştür (Umar, 2004: 461).

Fransızların Aleviler Devleti'ni kurdukları dönemdeki, Adana Valiliğinin raporlarında, Adana Nusayrilerinin Aleviler Devleti ile birleşme amacı taşıdıkları bilgisi yer almaktadır. Bu raporlara göre; Fransızların Adana ve çevresini işgale başladığı dönemde, Adana'daki Nusayri Araplar, Antakya ve Lazkiye'deki Nusayrilerle birleşerek, ayrıcalıklı bir idare oluşturmak amacını taşıyorlardı (Bilgili, 2010: 73; Tozlu, 2010: 106).

Aleviler Devleti'nin kurulması ile Fransızlar kendi çıkarları doğrultusunda kullanacakları Nusayri toplumuna birtakım ayrıcalıklar tanımıştır. Düşük vergi ve önemli miktarda Fransız maddi desteği bu ayrıcalıkların maddi kısmını oluşturmuştur (Şen, 2004: 91). Ayrıca Fransızların Nusayrilere, kendi mahkemelerini kurmaları ve davalarının da Nusayri hukukçular tarafından görülmesine dair verdikleri izinle Nusayriler, hukuki alanda da özerkliğe sahip olmuşlardır (Alkan, 2013: 34).

Haziran 1922'ye gelindiğinde ise; Şam, Halep ve Aleviler Devletlerini kapsayan bir Suriye Federasyonu oluşturulmuş, fakat bu Federasyonun işleyişinde bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Şam ve Halep Devletleri, Federasyonun birleştirilmesi taraftarı iken Nusayrilerin bir kısmı tek bir yönetim altında birleşme taraflısı olmamışlardır. Bununla birlikte, 1924 yılına kadar süren bu Federasyonun başkanı, bir yıl süreyle seçilmekte ve Federasyona bağlı devletlerin maliye müdürleri, başkana mali alanda yardım etmekteydiler. Beşer üyeden oluşan Federasyonun temsilcileri Şam, Halep ve Aleviler Devleti'nden bir yıl süreyle seçilmekte ve Meclis bazen Halep'te ve bazen de Şam'da toplanmaktaydı. Federasyona bağlı devletlerde emlak, ticaret, gümrük ve mahkeme usulünde kanun birliği mevcuttu. Organizasyon ve işleyişi bu şekilde belirlenen Federasyonun ilk Meclisi de, 28 Haziran 1922'de her devletten beşer temsilcinin katılımı ile şu üyelerden oluşturulmuştur:

Şam'dan; Faris el-Huri, Muhammed el-Abid, Şeyh Tahir el-Attasi, Ata el-Eyyubi, Raşid el-Berazi.

Halep'ten; Subhi Bereket, Şeyh Hüseyin Uruffi, Galib İbrahim Paşa, İskender Salim, Reşid el-Müderri.

Lazkiye'den; Abdülvahid Harun, İsmail Havaş, İsmail Cüneyd, Cabir el-Abbas, İshak Nasri.

Federasyon Meclisi, ilk toplantısını 29 Haziran 1922'de Halep'te yapmıştır. Federasyon başkanlığına aslen Antakyalı olan Suphi Bereket seçilirken maliye, çalışma, dâhiliye ve adliye müdürlükleri de oluşturulmuştur. Suriye Federasyonunun oluşturulması Arap milliyetçilerince, bağımsızlık ve Suriye'nin birliği hususunda

önemli bir adım olarak görülmüş olmakla birlikte, bu Federasyon uzun ömürlü olmamış ve Fransız Generali Weygand tarafından Aralık 1924'te feshedilmiştir. Federasyonun kaldırılmasından sonra Ocak 1925'te, Halep ve Şam Devletleri ile özerk bir idareye sahip olan İskenderun Sancağını içine alan tek bir Suriye Devleti oluşturulmuş, Aleviler Devleti ise bu yeni kurulan Suriye Devleti ile herhangi bir bağlantısı olmaksızın, varlığını devam ettirmiştir. Böylece, Federasyonun Aralık 1924'te sona erdiği dönemde, Suriye nüfusunun yaklaşık yüzde 12-14'ünü oluşturan ve 6.500 km²'lik bir alana sahip olan Nusayriler, Fransız manda idaresine bağlı devletlerini yeniden kurmuşlardır. Aleviler Devleti direkt olarak manda yönetimine bağlı olup, başında Fransız komutanı bulunmaktaydı ve çeşitli idari işlerde de Fransız müsteşarlar ve müdürler ona yardım etmekteydi. Bu gelişmelerin ardından 1925 yılının başında Suriye, hepsi Fransız mandası altında olmak üzere; Büyük Lübnan Devleti, Suriye Devleti, Aleviler Devleti ve Dürzi Devleti olarak dört devlete bölünmüş halde bulunmaktaydı (Umar, 2004: 454-455; Bağlı-Karahasanoğlu, 2015: 51; Massignon, 1988: 365).

1925 yılında siyasi görünümü böyle bir mahiyet arz eden Suriye'de, karşılaştıkları her isyanda şiddet kullanma yolunu seçen Fransızların bu tutumu da bölgede onlara karşı tepkinin giderek artmasına neden olmaktadır. Bu durumun bir yansıması olarak, Dürzilerin o dönemdeki lideri olan Sultan Paşa el-Atraş liderliğinde başlayan isyan, 1925 yılı içerisinde Suriye'nin tüm bölgelerine yayılmış ve Dürziler ile Suriyeli milliyetçiler arasında bir ittifaka öncülük ederek, toplu bir direniş hareketine dönüşmüştür. Dürzi birlikleri, Lübnan'a, hatta Şam'ın kenar mahallelerine girmişler ve bu da Fransızların iki gün boyunca kenti topa tutmasına neden olmuştur. İsyân 1926'da büyük ölçüde bastırılmış olmakla birlikte isyanın bastırılması, isyancıların isteklerinden vazgeçmeleri için yeterli olmamıştır. Bunun yanı sıra, 1926'da Fransa'nın Lübnan Devleti için bir anayasa hazırlaması ve bir bakıma bununla Lübnan'ın Suriye topraklarından ayrılmasının tescillenmesi, Fransa'ya karşı olan tepkiyi daha da arttırmıştır. Olayların şiddetini arttırması sonucu da dönemin Fransız yüksek komiseri De Jouvenal istifa etmiş ve yerine Ekim 1926'da Henry Ponsot geçmiştir. Ponsot'un yüksek komiserliğe getirilmesiyle oluşan sükûnet ortamında, Suriyeli milliyetçilerin, Suriye için bir anayasa hazırlanması ve ülkenin bağımsızlığı yönündeki isteklerini içeren görüşmeler, Ponsot ile yürütülmeye çalışılmış ve görüşmeler sonucu olarak 1928 Şubatında kurucu meclis için seçimler yapılmıştır. Seçimi kazanan milliyetçiler tarafından "Milliyetçi İttifak" (El Kutletu'l-Vataniyye) kurulmuş ve bu ittifakın başına da İbrahim Henano ve Haşim el-Attasi getirilmiştir. Kurucu Meclis yeni bir anayasa hazırlamış ve işbaşına gelen İttifak liderleri, Fransa'nın Suriye'den çekilmesini sağlayarak birleşik büyük Suriye Devleti'ni kurmak için çalışmaya başlamışlardır (Köylü, 2017: 37-38).

Bu ortam içerisinde, Fransızların Nusayrileri ön plana çıkararak politikalarına karşı, Sünni Araplardan büyük tepkiler gelmiş ve Fransızlar bu tepkileri azaltmak adına, 1930 yılında Aleviler Devleti'nin adını Lazkiye Hükümeti olarak değiştirmişlerdir

(Buzpınar, 2003: 118; Darkot, 1993: 24). Bu gelişmenin haberini 1930 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, Fransız idaresi altında Suriye’de Alevilere yeni bir devletçik kuruldu şeklinde vermiştir (Hâkimiyeti Milliye, 18 Teşrinievvel 1930: 6).

Aralıklarla iki yıl süren ayaklanma görüldüğü üzere, Fransızları daha uzlaşmacı bir siyaset gütmeye mecbur etmiş olmakla birlikte, Meclis’in hazırladığı Suriye anayasası Fransızlar için kabul edilebilir nitelikte olmamıştır. Çünkü bu anayasa hem Suriye’nin coğrafi bütünlüğünden söz etmekte hem de Fransız denetimini kabul etmemekteydi (Mansfield, 2012: 290-291). Anayasanın içerdiği bu türden maddeler, Ponsot tarafından kabul edilmemiş ve değiştirilmesi istenmiştir. Ponsot ayrıca anayasada, Fransa yönetiminin varlığının kabulü ile ilgili maddelerin yer almasını da istemiştir. Milliyetçi ittifak liderleri ile Ponsot arasındaki bu şekilde cereyan eden görüşmelerde anlaşma sağlanamaması üzerine de Ponsot, Meclisi kapatma kararı almıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen Suriyeli milliyetçiler, taleplerinden vazgeçmeyerek mücadeleye devam etmiş ve sonuçta, Suriye’de 30 Mart 1932 tarihinde yeni bir seçim yapılarak Halk Cephesi’nin üyelerinden oluşan yeni bir hükümet kurulmuştur. Fransa ile görüşmeler yeniden başlamış olmakla birlikte, Ponsot’un yüksek komiserlikten ayrıldığı tarihte, sorun halen çözülebilmemiş değildi. Bununla beraber sorunun çözümüne yönelik görüşmeler, yeni yüksek komiser Martel zamanında da devam ettirilmiştir (Şen, 2004: 94; Köylü, 2017: 39).

Yaşanan bu süreçte, zaten Sünni Araplarla ortak olarak taşıdıkları milliyetçilik fikri, bir Suriye ulusu yaratma düşüncesi olmayan ve bu anlamda da Suriye birliği fikrine sıcak bakmayan Nusayrilerin, Aleviler Devleti (Faksh, 1984: 139) 1933 yılı sonunda 213.066’sını Nusayrilerin oluşturduğu 334.173 kişilik bir nüfusa ulaşmıştı (Massignon, 1988: 365).

Suriyeli milliyetçiler ile Fransa arasında devam ettirilen ve sonuç alınamayan görüşmeler dönemi sonrası 1936 yılına gelindiğinde, Suriye’de, ülke çapında genel grev başlatılmıştı. Suriye’de Halk Cephesi’nin direnişi, İtalya ve Almanya’nın Ortadoğu’daki dengeleri tehdit etmesi, Fransa’nın tüm dikkatini bölgeye çevirmesini ve uyguladığı politikalarda tutum değişikliğine gitmesini zorunlu kılmıştı. Bu arada, Suriye ile Fransa arasında görüşmelerin yeniden başlaması ve Suriye’nin bağımsızlık elde etme olasılığı, Suriye’deki toplumsal dengeyi etkilemeye başlamıştı. Fransa ile bağımsızlık için imzalanacak bir anlaşma sonucu, Suriye ile birleştirilme ihtimalini değerlendiren Nusayriler bu konuda ikiye ayrılmıştı ve sonuçta 25 Şubat 1936 tarihinde, Tartus’ta bir Alevi Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede de iki eğilim ortaya çıkmıştır. Bir grup Suriye ile birleşilmesi gerektiğini savunurken, diğer grup ise mevcut durumlarının korunmasını ve Fransızların himayesi altında tam bağımsızlık elde edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu arada, Fransa’da Leon Blum’un bir koalisyon hükümeti kurarak başbakan olması, kaygılı durumdaki Nusayrilerin bağımsızlık yönündeki umutlarını arttırmıştır (Şen, 2004: 95).

Fakat Nusayriilerin bu beklentileri boşa çıkmış, Leon Blum'un başbakanlığındaki Fransız hükümetinin, Suriyeli milliyetçi liderlerden Faris el-Huri, Saadallah el-Cabri, Haşim el-Attasi ve Cemil Mardam gibi isimlerin de bulunduğu Suriye delegasyonu ile yaklaşık altı ay sürdürdükleri görüşmeler sonunda, 9 Temmuz 1936'da iki taraf arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; Lübnan'ın Suriye dışında kalması şartıyla Suriye'ye bağımsızlık verilecek, Dürzi ve Aleviler Devletleri de birleşik Suriye Devleti'ne katılacaktır. Suriye'nin Milletler Cemiyeti'ne katılmasının sağlanması ve Suriye Devleti'ne dış siyasette Fransızların desteğinin sağlanması maddeleri de anlaşma metninde yer almıştır. Fransızların Suriye'ye verdiği bu hak ve teminatlar karşılığında da, Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki askerî pozisyonu ve hakları kabul edilmiş, ayrıca Fransa'nın, Suriye'deki iki hava üssünü yirmi beş yılına kullanması kararı alınmıştır (Köylü, 2017: 41; Şen, 2004: 96).

Nusayriiler için büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlanan Suriyeli milliyetçiler ile Fransa arasındaki bu görüşmeler sürerken, Nusayriiler de Fransa nezdinde girişimlerde bulunmuşlardı. Bir Nusayri lideri, Leon Blum'a 11 Haziran 1936 tarihinde bir mektup yazarak, Nusayriilerin Sünni Suriyelilerden ayrı tutulmasını istemişti. Daha sonra ise altı Nusayri önderi daha, Leon Blum'a bir başka mektup yazarak Nusayriilerin, tarihsel ve dinsel olarak Sünnilerden farklı olduklarını belirtmiş ve Fransa'nın Nusayriilerin bağımsızlığını güvence altına almasını talep etmişlerdir (Şen, 2004: 96). Fakat Nusayriiler, bu girişimlerinden bir sonuç alamamıştır. Bunun temel nedeni; Fransızların o günün koşullarında, Suriye'deki imtiyazlı konumlarının devamı için iyi sayılabilecek bir anlaşma yapmış olması ve Lübnan'ı Suriye'nin bir parçası olarak görme eğilimini ortadan kaldırarak, Lübnan için istedikleri bağımsızlığı, Suriyeli milliyetçilere kabul ettirmeleri idi.

Suriye ile Fransa arasında yapılan anlaşmanın ardından, Suriye'de milliyetçilerin zaferiyle sonuçlanan bir seçim yapılmış ve bu seçim sonucunda Faris el-Huri, Haşim el-Attasi ve Cemil Mardam'ın liderliğinde kurulan yeni hükümetle birlikte milliyetçilerin etkinliği artmış ve bu süreci Dürzi ve Aleviler Devleti ile birleşme izlemiştir (Köylü, 2017: 41-42).

Aleviler Devleti'nin 1936'da Suriye Devleti'ne bağlanması sonrası, bu durumdan büyük üzüntü duyan ve Fransa'dan da beklidikleri karşılığı bulamayan Lazkiye ileri gelenleri, Enis İbrahim Bey'i 1937 yılının Ağustos ayı başlarında gizlice Adana'ya göndererek Türk yetkililerine, Türkiye'nin hâkimiyeti altında Lazkiye'de bağımsız bir devlet olarak yaşamak istediklerini iletmış ve eğer Türkiye bu tekliflerini kabul ederse, bu amaç doğrultusunda harekete geçmek için de kendilerine silah ve para yardımında bulunulmasını talep etmişlerdir. Bu görüşmeler sırasında Türk yetkililer, yaklaşmakta olan Sancak seçimlerinde, Lazkiye Nusayriilerinin Hatay'da bulunan akraba ve yakınlarını aydınlatmalarını ve Türklerle birlikte çalışmaya teşvik etmelerini istemişlerdir. Nitekim bu istek doğrultusunda Lazkiye Nusayriileri bağımsızlık girişimlerinin yanı sıra Hatay'da istenilen şekilde propaganda faaliyetinde de bulunmuşlardır (Sofuoğlu-Dağıstan, 2008: 75).

Bununla birlikte bir süre sonra yaşanan gelişmeler, Fransa ile yapılan anlaşmayla, birleşik Suriye Devleti'nin bağımsızlığı için büyük bir adım attıklarını düşünen Suriyeli milliyetçiler için büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Suriyeli milliyetçilerle, 1936 yılında Suriye'nin bağımsızlığına yönelik anlaşma yapmış olan Blum'un başında bulunduğu koalisyon, 1938 yılında bozulmuş ve Fransız Meclisi de, 1936 Fransa-Suriye anlaşmasını onaylamamıştır. Böylece Suriye, bağımsızlığını elde etmek yerine daha sıkı bir şekilde Fransız kontrolüne girmiştir. Suriye'nin bir kez daha Fransız idaresi altına girmesiyle birlikte Suriye'de tekrar protestolar ve gösteriler başlamış ve Fransız yüksek komiseri de bu gelişmeler üzerine 1939'da Suriye anayasasını askıya almış, parlamentoyu feshetmiş, Alevi ve Dürzi Devletlerinin özerkliğini de yeniden kabul etmiştir (Cleveland, 2008: 250; Şen, 2004: 96).

Bu gelişmeler ile birlikte, 1936 yılında Suriye Devleti'ne bağlanan Aleviler Devleti, 1939 yılında Suriye Devleti'nden ayrılarak tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur. Esasen bu gelişme üzerindeki asıl etken, Cebel-i Druz'da çıkan olaylardır. Suriye Devleti, Cebel-i Druz'u Suriye'ye katınca, merkezde alınan kararları burada uygulamak için buraya birtakım memurlarını atamıştır. Bu Suriyeli memurları iyi karşılamayan ve tepki gösteren Dürzi liderlerden Süleyman Mürşid önderliğinde, 1939 yılı Cebel-i Druz'da bir isyan başlatılmıştı. Bu isyana, Fransız Yüksek Komiseri M. Puaux'un, Cebel-i Druz'u ziyareti sırasında, Dürzilerin özerklik istemiyle yaptığı gösteriler de eklenince, Fransızlar olası bir Dünya savaşı sırasında Suriye'deki konumlarını yitirmemek adına Cebel-i Druz'a yeniden özerklik verip, direkt olarak Fransız Yüksek Komiserliğine bağlamışlardır. Dolayısıyla aynı uygulamayı, benzer statüdeki Lazkiye bölgesine de özerklik vererek Aleviler Devleti için de yapmak durumunda kalmışlardır. Aslında Fransızlar, çıkan olayları ve Suriye'ye bağlanmış olan Dürziler ile Nusayrielerin memnuniyetsizliğini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış ve bu doğrultuda ortaya çıkan olayları gerekçe göstererek Dürzi ve Aleviler Devletlerine yeniden özerkliklerini vererek, doğrudan Fransız Yüksek Komiserliğine bağlamışlardır. Böylece 1940 yılından itibaren Fransa, Suriye'yi yeniden yönetmeye başlamıştır (Umar, 2004: 462; Köylü, 2017: 47-48; Alkan, 2013: 35).

II. Dünya Savaşı sırasında, Fransa ile İngiltere arasında 7 Ağustos 1941'de yapılan anlaşma ile Suriye ve Lübnan'ın tam bağımsızlığı konusunda anlaşmaya varılmıştır. 20 Eylül'de Suriye'de Hasan el-Hakim yeni hükümeti kurmuş ve Taceddin el-Hassani cumhurbaşkanı olmuştur. Dürzi ve Nusayri bölgeleri de 20 Ocak 1942'de tekrar Suriye ile birleştirilmiştir. Fransa, 1941 yılında Suriye'nin şekli olarak bağımsızlığını tanımaya rağmen, Suriye'deki askerî varlığını devam ettirmiştir. Bu durum, Suriyeli milliyetçilerde kuşku ve korku uyandırmıştır. Bununla birlikte bu tarihlerde, Arap Ligi'nin kurulmasına yönelik çalışmalar, Fransa'ya karşı gerçekleştirilebilecek olası bir mücadele açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Fransa'da De Gaulle Hükümeti, sonradan 1941 tarihli anlaşmadan vazgeçmek istediye de İngilizlerin ve Suriyeli milliyetçilerin baskısı üzerine durumu kabullenmek zorunda kalmış ve 1942 yılından itibaren de Suriye'deki Fransız manda idaresi hükümünü kaybetmeye başlamıştır (Umar, 2004: 509-510; Şen, 2004: 101).

Fransa'nın manda idaresinin etkinliğini iyice kaybettiği, Suriyeli milliyetçiler tarafından bağımsız bir Suriye kurmak adına mücadelenin devam ettiği, II. Dünya Savaşı sırasındaki çalkantılı döneme rağmen Fransa, Suriye'deki imtiyazlarını garanti altına alana kadar, Suriye'den çekilmemek konusunda kararlı bir tavır sergilemiştir. Fransa'nın bu tavrı karşısında, Suriye'de siyasi tansiyon tekrar yükselmiş, 19-28 Mayıs 1945 tarihleri arasında Fransızlara karşı büyük gösteri ve protestolar meydana gelirken, 29 Mayıs 1945'de Şam, Fransızlar tarafından bombalanmıştır. Bununla birlikte, Suriye'de yaşadığı zorluklar ve İngiltere'nin artan baskısı sonucu Fransa, Suriye'den çekilmeye karar vermiş ve son Fransız birliğinin, 17 Nisan 1946 tarihinde geri çekilmesi ile Suriye, resmen bağımsız bir ülke olmuştur (Şen, 2004: 106; Umar, 2004: 510).

Fransızların, 1946'da Suriye'den çekilmesi üzerine Nusayriiler, merkezî hükûmete bağlanmamak için direnişe geçmiş hatta o dönemde Süleyman el-Murshid'in çıkardığı ve 1946'da idam edilmesi ile sonuçlanan isyanı da bu amaçları doğrultusunda kullanmışlardır (Pipes, 1989: 440). Bu başarısız isyan girişimi sonrası merkezî Suriye hükûmeti, Fransızların Nusayriilere ve Dürzilere verdiği ayrıcalıklara son vermiş ve bu toplulukları Suriye Devleti'ne bağlamıştır (Faksh, 1984: 139). Böylece Aleviler Devleti ortadan kalkmakla birlikte, Fransızların bölgedeki hâkimiyetlerini sürekli kılmak adına, Suriye topraklarındaki etnik ve dinî farklılıkları ön plana çıkararak uyguladıkları böl-yönet politikası, sonraki yıllarda Suriye'nin genel bir karakteristiği haline gelen siyasal istikrarsızlık ve çatışma ortamının yaratıcısı olmuştur.

4. Sonuç

Sonuç olarak; Suriye ve çevresini ele geçirmek için büyük mücadele veren, bu doğrultuda gizli ve açık anlaşmalar yapan Fransa, sözde bunu bu topraklar için kendisine yüklenen tarihî misyonun (bu sözde misyon, bu topraklarda yaşayan azınlıklara bağımsızlıklarını kazandırmak ve farklı din ve mezhepten olan Maruniler, Dürziler ve Nusayriiler gibi toplulukları himaye etmek konularını içermektedir) gereği olarak yaptığı algısını yaratmaya çalışmıştır. Gerçekte ise bu mücadelesini, bu toprakları ele geçirmesi ile elde etmeyi hedeflediği ekonomik, stratejik ve siyasi çıkarları uğruna yapmıştır.

Fransa, bölgeden bu çıkarlarını elde etmek için de böl-yönet politikasını uygulamıştır. Bu politikanın özünü; bölgenin etkin toplulukları olan Nusayri, Maruni, Dürzi ve Sünni Arapların aralarındaki ırki ve dinî farklılıkları vurgulayarak ve bu doğrultudaki düşmanlıkları körükleyerek, Suriye topraklarında bir millî birlik şuru, bir Arap milliyetçiliği bilinci oluşmasını engellemek oluşturmuştur. Bununla da kendilerine karşı bu topraklardan bir tehdidin yönelmesini önlemeyi amaçlamışlardır.

Fakat Fransa'nın bütün bu girişimleri, Suriye'de milliyetçilik bilincinin oluşmasını engelleyememiş ve bu bilinç de bir süre sonra Fransız manda idaresine karşı tepkilere ve ayaklanmalara yol açmıştır.

Fransızların, Suriye'deki manda idaresi boyunca, bu topraklarda uyguladığı politikalara uygun olarak kullandığı unsurlardan biri de Nusayriler olmuştur. Arap olmalarına rağmen Sünni Araplarla ortak olarak taşıdıkları milliyetçilik fikri ve bir Suriye ulusu yaratma düşüncesi olmadığından Suriye birliği fikrine sıcak bakmayan Nusayriler, açıkçası bu iş için biçilmiş kaftandı. Ayrıca Fransa, Nusayrileri 1921'de kurulan yerel askerî birlikler "Troupes Speciales du Levant"a da dâhil ederek, bu şekilde onların askerî gücünden de faydalanmıştı.

Fransızlar siyasi bir genelleme ile Nusayrileri Alevi olarak isimlendirmiş ve tarih boyunca içerisinde yaşadıkları toplumlar tarafından baskı gördükleri, ötekileştirildikleri, dışlandıkları iddiasında olan Nusayriler de Fransa'nın kendileri için kullandığı Alevi tabirini, sahip oldukları dışlanmışlık duygusundan ve kendilerini dışlayan zihniyetin baskısından, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, damadı ve dördüncü büyük İslam halifesinin adından türetilmiş bir terimle tanımlanarak kurtulabileceklerine ve yaşadıkları toplum içerisinde meşruiyet kazanacaklarına ve kabul göreceklere inandıklarından, büyük bir memnuniyetle ve hemen kabul etmişlerdir.

1920 ile 1946 yılları arasında, kısa kesinti dönemleri dışında, Suriyeli diğer topluluklardan bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdüren Nusayrilerin sosyal düzeyleri, bu dönemde Fransızların tanıdığı ayrıcalıklar sayesinde yükselmiş ve ekonomik olarak da ciddi bir şekilde güçlenmişlerdir. Bu sayede Nusayriler ileriki yıllarda, Suriye nüfusunun yaklaşık olarak % 10'unu oluşturmalarına rağmen günümüze kadar uzanan süreçte, Suriye siyasetine yön veren temel unsur olmuşlardır.

Bunun yanı sıra, Fransa'nın Suriye'yi işgalinden 1946 yılında işgali kaldırdığı döneme kadar olan süreçte uyguladığı böl-yönet politikası, Suriye'deki ideolojik bölünmeyi kalıcı hale getirmiş ve bu durum, Suriye'de millî bir kimliğinin oluşmasını engellediği gibi, günümüze kadar devam eden istikrarsızlık ve siyasi çalkantıların da temel sebebi olmuştur.

Kaynaklar

I. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA. 490.01.584.17.2.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. Yer: DH. EUM.4.Şb./7-39.

II. Gazeteler

"Aleviler Türklerle Teşriki Mesaiye Karar Verdiler". *Akşam*. 17 Mart 1937.

"Bayır ve Bucak Nahiyelerinde Menfi Propagandalar". *Cumhuriyet*. 13 Mart 1937.

"Hatay'da Dönen Dolaplar". *Cumhuriyet*. 14 Mart 1937.

“Hatay’da Silahlı Haydutlar Cüretlerini Arttırdılar”. *Cumhuriyet*. 17 Mart 1937.

“Hatay’daki Türk Köylerinde Tedhiş”. *Ulus*. 17 Mart 1937.

“Suriye’de Dünyanın En Eski Alfabetesi Bulundu”. *Hâkimiyeti Milliye*. 18 Teşrinievvel 1930.

III. Araştırmalar ve İncelemeler

Alkan, Necati. (2013). “Divide and Rule The Creation of The Alawi State After World War I”. *Fikrun wa Fann (Art and Thought)*, 31-36.

Bağı, Resul ve Songül Karahasanoğlu. (2015). “Türkiye’de Yaşayan Arap Alevileri (Nusayriler)’in Etnik ve Müzikal Kimliği”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 53, 48-61.

Beşe, Ahmet ve Selahattin Tozlu. (2011). “İngiliz Kayıtlarında Aleviler ve Bektaşiler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 59, 195-220.

Bilgili, Ali Sinan. (2010). “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Adana, Tarsus ve Mersin Bölgesi Nusayrileri (19-20. Yüzyıl)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 49-78.

Buzpınar, Tufan. (2003). “Lazkiye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay., 117-118.

Cleveland, William L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. Türkçesi: Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Çatlı Özen, Gökçen. (2018). “Nusayrilikteki Amcalık Geleneğinin Yorumlanması”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 86, 45-59.

Darkot, Besim. (1993). “Lazkiye”. *İslam Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi., s. 22-25.

Faksh, Mahmud A. (1984). “The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force”. *Middle Eastern Studies*. 20, 2, 133-153.

Hatipoğlu, Süleyman. (2011). “Hatay Halkının Anavatanla Bütünleşme Çabaları”. *Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Kemal, Cemal. (2010). “Mustafa Kemal’in Mondros Mütarekesi’ne Tepkisi”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46, 367-400.

Konuralp, Nuri Aydın. (1970). *Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi*. İskenderun: Hatay Postası Gazete ve Basımevi.

Köylü, Murat. (2017). *Ne Umduk Ne Bulduk*. İstanbul: Hiper Yayın.

Küçük, Cevdet. “Sykes-Picot Antlaşması”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay., s. 204-206.

- Mansfield, Peter. (2012). *Ortadoğu Tarihi*. Çev. Ümit Hüsrev Yolsal. İstanbul: Say Yayınları.
- Massignon, Louis. (1988). “Nusayriler”. *İslam Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi., s. 365-370.
- Meyer, Karl E. ve Shareen Blair Brysac. (2016). *Orta Doğu Tarihi*. Çev. Emine Eminel, Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi II*. (2013). İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Osmanlı Belgelerinde Suriye*. (2013). İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Palabıyık, M. Hanefi. (2010). “Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 19-48.
- Pehlivanlı, Hamit, Yusuf Sarınoy ve Hüsamettin Yıldırım. (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay.
- Pipes, Daniel. (1989). “The Alawi Capture of Power in Syria”. *Middle Eastern Studies*, 25, 4, 429-450.
- Schmidinger, Thomas. (2016). *Suriye Kürdistan'ında Savaş ve Devrim*. Çev. Sevinç Altınçekiç. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sofuoğlu, Adnan ve Adil Dağıstan. (2008). *İşgalden Katılıma Hatay*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sökmen, Tayfur. (1992). *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*. Ankara: TTK Yayınları.
- Şen, Sabahattin. (2004). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Tozlu, Selahattin. (2010). “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Antakya ve İskenderun Nusayrîleri (19. Yüzyıl)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 79-110.
- Umar, Ömer Osman. (2004). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Us, Asım. “Kıymetli Bir Eser Hatay”. *Kurun*. 17 Mart 1938.
- Üzüm, İlyas. (2007). “Nusayrîlik”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay., s. 270-274.